

ÚVOD

Člověk je bytostí, která stojí před neustálou volbou. Začneme-li o problému rozhodování (tedy volby) přemýšlet hlouběji, zjistíme, že problém volby nás provází nejen v osobním, ale i ve společenském životě. Není divu. Člověk je tvor společenský. Žijeme ve společnosti či nějaké komunitě (pracovním týmu, obci, městu atp.) a také se zde musíme, tentokrát již jako sociální subjekty (či aktéři) nadané racionalitou, rozhodovat o společenských záležitostech. Jak se v tomto případě rozhodujeme?

Právě na poslední otázku dává odpověď tato kniha. Je totiž věnována problému rozhodování o společenských záležitostech. Teorie pro daný problém používá termín veřejná volba, což odpovídá běžně používanému anglickému termínu *public choice*. Ve vědecké teorii je známa pod názvem teorie veřejné volby nebo také škola veřejné volby. Najdeme řadu prací, které se veřejnou volbou zabývají, a také mnoho slavných autorů (např. Arrow, Buchanan, Downs, Niskanen, Olson, Tullock), z nichž mnohým byla udělena Cena Švédské národní banky za rozvoj ekonomické vědy na památku Alfreda Nobela (laiky mylně ztotožňovaná s Nobelovou cenou), a to právě za bádání v oblasti, které je věnována tato kniha.

Předmětem veřejné volby je kolektivní rozhodování. Na rozdíl od zmiňovaného individuálního rozhodování si v případě veřejné volby klademe závažné společenské otázky, jako např.: Kolik procent hrubého domácího produktu použít k veřejným výdajům? Jaký má být poměr mezi veřejnými výdaji na spotřebu a veřejnými výdaji na investice? Jaká má být výše zdanění právnických osob a kolik zisku má zůstat nezdaněno? V jaké míře má stát provádět redistribuci společenského bohatství? Má stát zasahovat do porodnosti a regulovat ji? Má stát zakázat potraty, nebo jde o ryze soukromou věc? Jaká má být míra státního zásahu do ekonomiky?

To vše jsou otázky, které mají výrazný společenský dopad. Týkají se nás všech, přestože o nich sami bezprostředně nemusíme rozhodovat (a někteří lidé si ani nemusejí vůbec být vědomi, že takové problémy a otázky existují). Soudobá teorie, o níž již víme, že je nazývána veřejnou volbou, tradičně tyto problémy reflektuje jako problém, který je možné řešit metodami ekonomické analýzy ekonomiky, kdy rozhodování ve veřejném sektoru je zkoumáno nástroji ekonomické teorie.

Teorie veřejné volby tradičně vychází z ideje *homo oeconomicus*. Na tomto axiomu je založen hlavní proud ekonomie a opírá se o něj i škola veřejné volby. Pro axiom platí, že se nedokazuje, pouze se předpokládá jeho existence. Z axiomu se pak v rámci dané teorie odvozují teorémy. Takovými teorémy v teorii veřejné volby jsou například Arrowův teorém nemožnosti a teorém mediánového voliče. Neučiníme-li v rámci axiomaticko-deduktivně budované teorie chybu v logické inferenci, pak jsou logické (deduktivní) vývoody podobně jako v matematice a klasické logice nezpochybnitelné. To se týká i teorie veřejné volby, která je založena na axiomu *homo oeconomicus* a logickém kalkulu.

Jenže v realitě narážíme na řadu problémů, které vykazují anomálii, již nelze paradigmatem „klasické“ teorie veřejné volby vysvětlit. Jak například vysvětlit, že se někteří voliči ve volbách do zastupitelských sborů rozhodují i jinak nežli podle racionálních kritérií? Proč dávají volební hlas politikovi jen proto, že má líbeznou tvář, a přitom je to bezcharakterní člověk? Proč a kdy jsou „podrazáci“ při rozhodování o veřejných záležitostech úspěšnější nežli kooperující aktéři? Jak je to možné vysvětlit?

Asi tušíme, že na základě předpokladu axiomu *homo oeconomicus* nebudeme schopni uspokojivě vysvětlit všechny jevy týkající se společenských záležitostí. Právě v tomto ohledu nabízí tato kniha rozšiřující pohled. Ukazuje, že vedle předpokladu racionálně se chovajícího aktéra může při rozhodování o společenských záležitostech docházet k různým odchylkám, způsobeným např. informačním zkreslením, morálními poklesky rozhodujících se aktérů, haló efektem, upřednostňováním dílčích politických zájmů před zájmy komunity a řadou dalších v knize zmiňovaných vlivů. Tyto je obtížné (ba v mnohých případech nemožné) vysvětlit paradigmatem založeným na axiomu *homo oeconomicus*. Je to logické, protože tento axiom např. psychologické či morální faktory nepokrývá.

V publikaci jsme si této skutečnosti vědomi. Pokoušíme se proto na tyto „anomální jevy“ narušující vládnoucí paradigma *homo oeconomicus* reagovat. Pozorný čtenář zaregistruje, že samotný název knihy směřuje k rozhodování o společenských záležitostech. Nenese tudíž tradiční název „veřejná volba“. Výběr tohoto názvu není nahodilý. Chceme touto odlišností v názvu avizovat, že kniha se neorientuje na vysvětlování společenských problémů z pozic „klasické“ teorie veřejné volby, ale bere na zřetel i jiné faktory ovlivňující rozhodování o věcech veřejných. V jednotlivých kapitolách vycházíme z východisek, která podává teorie veřejné volby. Používáme její základní argumentaci, avšak zároveň ukazujeme na praktické problémy při rozhodování o věcech veřejných, na něž klasická teorie veřejné volby, opírající se o axiom *homo oeconomicus*, odpověď nehledá. V tomto ohledu tato kniha nabízí řadu nových pohledů na záležitosti rozhodování o věcech veřejných, jakož i inspiraci pro další bádání. Nakolik se to podařilo, ponecháváme k posouzení kritickému myšlení čtenářů.